

NATIONAAL VEILIGHEIDSINSTITUUT

Beleidsplan Museum Bescherming Bevolking Overvoorde Rijswijk 2022 – 2025

Inleiding

Het Nationaal veiligheidsinstituut (NVI) beheert het Nederlands erfgoed publieke veiligheid. Dit omvat momenteel vier nationale collecties: politie, brandweer, Bescherming Bevolking en Rode Kruis. Het centraal depot en kantoor van het NVI zijn gevestigd in Apeldoorn. Het NVI wordt bestuurd en gefinancierd vanuit de Nationale Politie, de Veiligheidsregio's (IFV) en het ministerie van Justitie en Veiligheid (J&V). Een aantal jaren terug heeft het NVI de volledige BB-collectie alsmede het beheer van de BB-locaties Overvoorde en Grou overgenomen van de toenmalige stichting NCBB, dit op verzoek van het ministerie van J&V. De collectie vanuit voormalig BB-depot Zierikzee is overgebracht naar het centraal depot Apeldoorn. Op beide bunkerlocaties is een groep lokale vrijwilligers (waaronder een locatiemanager) actief met het dagelijks beheer van de locatie. Ook worden er regelmatig Open Dagen voor publiek, groepsbezoeken, educatieve bijeenkomsten en kleine evenementen gefaciliteerd. Overigens zijn beide BB-locaties niet formeel aan te merken als museum, echter de naam *Museum Bescherming Bevolking* is destijds gekozen vanwege herkenbaarheid voor het publiek.

Jaarlijks stelt MBB Rijswijk een Activiteitenplan op (binnen de kaders van het NVI-beleid) dat deel uitmaakt van het organisatiebrede begrotingsproces binnen de planning- en controlcyclus.

Beleid op hoofdlijn

Het beleid voor de komende jaren ten aanzien van BB-locatie Overvoorde is gericht op versterking van de huidige beheersituatie in samenhang met conservering en bescherming van het complex (terrein en de bebouwing). Op hoofdlijn betekent dit:

- a) Het continueren van de (beperkte) **publieksactiviteiten** (Open Dagen, groepsbezoeken, educatieve bijeenkomsten en kleine evenementen), zo mogelijk met enige groei. De activiteiten zijn passend binnen het vigerende bestemmingsplan. Beheer van de locatie en organisatie van publieksactiviteiten vindt plaats op basis van de activiteiten van **vrijwilligers**.
- b) Het **eigendom en onderhoud** (terrein, gebouwen en groen) van de locatie blijft in handen van de gemeente Rijswijk (naast beperkt klein onderhoud door de vrijwilligers). Streven is te komen tot een **nieuw afsprakenkader** tussen de gemeente Rijswijk en het NVI.
- c) Vanwege de uitkomsten van het onderzoek naar de waardenstelling (2018) wordt overheden verzocht om over te gaan tot bescherming van de erfgoedwaarden van terrein en gebouwen (**monumentenstatus**).
- d) In samenhang met bovenstaand punt is van belang dat de erfgoedwaarden worden geborgd middels een **incidentele restauratieve inhaalslag**; dit is een aangelegenheid van de eigenaar in overleg met het NVI.

Van belang is dat het beheer van de BB-collectie als zodanig valt onder het vastgestelde Collectiebeleid van het NVI. Opgemerkt wordt dat deze collectie zich zowel op de locaties Overvoorde / Grou als in de overige depots van het NVI bevinden. Het NVI werkt aan een nieuw digitaal Collectieplatform waar ook de collectie van de BB deel van uit zal gaan maken.

Denkbaar is dat in de toekomst binnen de gemeente Rijswijk behoefte ontstaat aan opschaling van de locatie Overvoorde richting een formele museale status, aanmerkelijke hogere bezoekersaantallen en een bijbehorend dienstverleningsniveau. Een dergelijke (semi-) commerciële

exploitatie past niet bij de doelstelling van het NVI waardoor er in dat geval nieuwe afspraken zouden moeten worden gemaakt over het gebruik (door wellicht een nieuwe lokale exploiterende partij) van de collectie die in eigendom is en blijft van het NVI.

De punten a t/m d worden hieronder nader toegelicht.

Publieksactiviteiten en de inzet van vrijwilligers

De locatiemanager draagt samen met ca. 25 vrijwilligers zorg voor beperkte publieks- en educatieve activiteiten. Daarbij worden, indien en voor zover van toepassing, de (vergunnings)voorschriften van de gemeente in acht genomen. Deze activiteiten spelen zich af op het gehele (omheinde) terrein en in het separate museumgebouw. Uit de waardenstelling (zie hieronder) volgt dat het terrein als één geheel (ensemble) dient te worden beschouwd; het is dan ook niet wenselijk dat de gemeente het terrein gedeeltelijk (dan wel bepaalde gebouwen) een afwijkende functie zou toekennen.

Van belang is dat het voormalige lesgebouw formeel ter beschikking wordt gesteld aan het MBB (inclusief aanpassing van de voorzieningen zoals de verwarmingsinstallatie), vanwege enerzijds de mogelijkheid tot ontvangst van bezoekers en anderzijds voor het faciliteren van activiteiten, daarnaast vertegenwoordigt het gebouw als zodanig essentiële erfgoedwaarden m.b.t. de toenmalige BB. Op het complex bevinden zich kleine geschutsbunkers. Het verdient de voorkeur om zo'n bunker tentoon te stellen om het beeld zo compleet mogelijk te maken. De garage (buiten de omheining) wordt momenteel gebruikt voor het stallen van een historisch BB-voertuig; met de gemeente moeten afspraken worden gemaakt over de continuering daarvan. Het verdient de voorkeur dat de garage in oorspronkelijke staat wordt teruggebracht, dat wil zeggen dat er weer sprake zal zijn van vier garagedeuren. Bijkomend voordeel is dat daardoor de mogelijkheid ontstaat meer historische BB voertuigen te stallen. Het sanitair-gebouw (buiten de omheining) behoort eveneens tot het erfgoed. Het heeft de voorkeur dat na expiratie van de huurovereenkomst met een derde partij dit gebouw (weer) wordt toegevoegd aan het MBB-complex.

Aandachtspunt betreft de mogelijkheid dat KPN geen gebruik meer wil maken van de antennelocatie; in dat geval zal er een knelpunt ontstaan met betrekking tot de verwarming van de BB-bunker (klimaat i.v.m. verblijf en collectie). Over bovengenoemde situatie t.a.v. de gebouwen en een eventueel vertrek van KPN zal overleg met de gemeente worden gevoerd (nieuw afsprakenkader).

Voor 2022 worden ruim 2.000 betalende bezoekers op het complex verwacht, de jaren daarna kan dit oplopen tot 3.000 (uiteraard mede afhankelijk van eventuele Rijksmaatregelen m.b.t. Covid). Dit is onder te verdelen in open dagen (gemiddeld één per maand), groepsarrangementen, schoolbezoeken en bijzondere activiteiten zoals Open Monumentendag en de Bunkerdag. In het Activiteitenplan wordt dit jaarlijks geprognosticeerd en uitgewerkt.

De thematiek die bezoekers tegenkomen op het complex heeft betrekking op (de historie van):

- De Bescherming Bevolking (civiele beschermingsorganisatie van 1952 – 1986, voorloper van de huidige veiligheidsregio's).
- De Koude Oorlog (o.a. dreiging van een aanval met nucleaire wapens).
- Tweede Wereldoorlog (de Duitse bunker, ook als onderdeel van de Atlantikwall).

Deze combinatie, maar ook het feit dat dit het enige geconserveerde BB-complex is met oefenterrein en oefenruïne is uniek. Voorts is van belang de toenemende brede belangstelling voor de Koude Oorlog en in samenhang daarmee de vraag naar educatieve activiteiten. Ook de ligging op landgoed Overvoorde draagt bij aan het unieke karakter van deze locatie. Vanwege de beperkte marketingactiviteiten tot nu toe zijn de bezoekersaantallen bescheiden en vindt bezoek vooral plaats

vanuit de regio, hoewel de locatie van nationaal belang is. Opgemerkt wordt dat de beschikbaarheid van vrijwilligers een rol speelt bij het maximale aantal activiteiten / bezoekers.

Eigendom en onderhoud

Het complex beperkt zich tot het omheinde terrein met een Duitse en een BB-bunker (in latere jaren in gebruik geweest als noodzetel van het gemeentebestuur Den Haag), zes kleine verblijfsbunkers, het voormalig lesgebouw van de BB, een dienstwoning en ruïne en buiten dit terrein een museumgebouw (voormalige kantine behorend bij het Duitse complex) en een garage (en eigenlijk ook het sanitair-gebouw). Er is sprake van een afwijkende bestemming ten opzichte van de overige delen van Overvoorde. De gemeente is bezig om dit in beeld te brengen hetgeen wellicht zal leiden tot aanpassing van de bestemming (de huidige bestemming is vermoedelijk ingegeven door de toenmalige aanwezigheid van het brandweer-oefencentrum); een eventuele wijziging zal zich zoals het zich laat aanzien geen consequenties hebben voor de activiteiten zoals beschreven in voorliggend beleidsplan.

De groep vrijwilligers houdt zich op wekelijkse basis bezig met het beheer van het terrein en de gebouwen, daarbij kan gedacht worden aan klein technisch onderhoud en groenonderhoud. Dit kan gezien worden als een beperkte aanvulling op het door de gemeente structureel uit te voeren onderhoud aan het terrein inclusief het groen en de bebouwing, overigens gaat het daarbij ook om veiligheidsaspecten. De gemeente hanteert hiertoe een Meerjarig Onderhoudsplan (MJOP); voor wat betreft de BB-locatie wordt voor zover bekend deze aangepast aan het scenario zoals in voorliggend beleidsplan omschreven (versterking huidige situatie). Overigens is het in de paragraaf 'monumentenstatus' benoemde punt met betrekking tot eenmalige restauratie in dit verband van belang.

Monumentenstatus

Uit de beoordeling van de erfgoed-waardenstelling uit 2018 komt 'duidelijk naar voren dat het bunkercomplex Park Overvoorde van nationaal belang is. Gebaseerd om de waardenstelling per onderdeel kan het complex als volgt worden gewaardeerd:

- Cultuurhistorische waarde: ++
- Architectuurhistorische waarde: +
- Bouwhistorische waarde: ++
- Stedenbouwkundige/ensemblewaarde: ++
- Zeldzaamheid: ++
- Gaafheid: ++

Het bunkercomplex Park Overvoorde is van nationaal belang vanwege hoge cultuurhistorische, architectuurhistorische, bouwhistorische en ensemblewaarden en vanwege hoge mate van gaafheid en zeldzaamheid omdat: - het een uniek voorbeeld is van een verdedigingswerk van de Duitse bezetter dat na 1945 is hergebruikt als civiel verdedigingswerk ten tijde van de Koude Oorlog; - het de enige Funkhorchstelle, af luisterstation, van de Duitse bezetter in Nederland was en één van de vier in Europa; - het uniek is als civiel verdedigingswerk van de Bescherming Bevolking vanwege de combinatie commandocentrum en opleidingscentrum; - zowel de SK-bunker, de Küvers 413 volgens een voor Overvoorde iets aangepaste variant van het standaardtype, de oefenruïne als de atoombunker unieke gebouwtypen zijn in Nederland; - er bijzondere, specifieke bouwconstructies bij de verschillende gebouwen zijn toegepast; - het bunkercomplex zelf een hoge ensemblewaarde heeft; - het bunkercomplex in combinatie met de buitenplaats Overvoorde een unieke en hoge

ensemblewaarde heeft; - het bunkercomplex zowel wat exterieurs als interieurs betreft een hoge mate van gaafheid heeft; - Het bunkercomplex een hoge mate van zeldzaamheid heeft, omdat nergens in Nederland deze combinatie van buitenplaats, afluisterstation, BB commandocentrum en – opleidingscentrum gecombineerd zijn.'

Bovenstaande beoordeling leidt tot de conclusie dat bevorderd moet worden dat overheden BB-complex Overvoorde een beschermde status geven, bij voorkeur op nationaal niveau. In 2022 neemt de RCE een besluit over de aanwijzing van Rijksmonumenten in relatie tot de Koude Oorlog; Overvoorde lijkt hiertoe een kansrijke kandidaat te zijn (overigens beschikt de RCE over het rapport met betrekking tot de waardenstelling). Indien Overvoorde onverhoopt niet wordt aangewezen als Rijksmonument zal het NVI zich waarschijnlijk richten tot de provincie en gemeente om tot een monumentale status te komen. Overigens zou de status van (Rijks)monument kunnen leiden tot toename van de belangstelling voor Overvoorde. Daarnaast kan dit leiden (m.n. voor de eigenaar) tot betere toegang tot fondsen en subsidies.

Restauratie

De huidige staat van de bebouwing is matig en dient gelet op de zeer relevante erfgoedstatus op niveau te worden gebracht. Dit vraagt om professionele conserveringswerkzaamheden op basis van een eenmalige investering (naast het structurele MJOP). Hiertoe dient een deskundigenrapport te worden opgesteld; aan de gemeente zal gevraagd worden om dit te initiëren en financieren. Restauratie is noodzakelijk voor in elk geval de volgende gebouwen: de dienstwoning, het lesgebouw, de oefenruïne, beide bunkers en de garage en eventueel sanitair-gebouw. Voor de bunkers lijkt het noodzakelijk te zijn dat de aarden bedekking tijdelijk wordt verwijderd om de bunkers waterdicht te maken.

Deelbegroting en funding

Bij de overname van de collectie van de stichting NCCB destijds heeft het NVI eenmalig beperkte middelen ontvangen om deze overname mogelijk te maken. Dit heeft ertoe geleid dat het NVI al enkele jaren jaarlijks de ongedekte tekorten van de deelbegroting MBB Rijswijk moet aanvullen vanuit de algemene middelen. 2019 is het laatste representatieve jaar (pré-Covid) en toen bedroeg dat verlies op basis van de direct aan de locatie toe te wijzen kosten ca. 25k waartegenover ca. 10k aan inkomsten stond. Dit betekent een rechtstreekse bijdrage vanuit de eigen middelen van 15k aan directe kosten en daarnaast een indirecte bijdrage vanwege de overheadkosten binnen het NVI.

Vanaf 1 januari 2022 is de doelstelling en funding van het NVI ingrijpend gewijzigd. De stichting richt zich uitsluitend nog op erfgoedtaken (beheer van collecties erfgoed publieke veiligheid), de museale taken zijn afgestoten. Overigens worden de BB-locaties Overvoorde en Grou beschouwd als sub-depots waar activiteiten zoals Open Dagen e.d. mogelijk zijn, net als in het centrale depot in Apeldoorn. Formeel zijn de MBB-locaties dus geen museum. Dit betekent dat de (zuivere) erfgoedtaken (collectiebeheer conform het Collectieplan) t.a.v. de BB-collectie worden bekostigd vanuit de bijdragen van de Nationale Politie, Veiligheidsregio's/IFV en het ministerie van J&V. Hieronder vallen dus niet de beheerstaken ten aanzien van het bunkercomplex. Met de gemeente Rijswijk zal derhalve in overleg worden getreden over de toekenning van een subsidie aan het NVI (onderdeel Overvoorde Rijswijk) alsmede het om niet beschikbaar stellen van het museumgebouw (de voormalige manschappenkantine), conform de situatie m.b.t. de rest van het complex.

Voor wat betreft het aanvragen van (incidentele) subsidies voor restauratie en groot onderhoud e.d. is het NVI bereid om de gemeente (op verzoek) te adviseren.

Gemeentelijk beleid

De raad van de gemeente Rijswijk heeft medio 2021 de motie *Het MBB museum, van Rijswijks en nationaal belang* aangenomen. In de motie wordt de wens uitgesproken meer ondersteuning te geven c.q. aan te bieden aan het NVI/MBB waaronder ondersteuning bij het opstellen van een beleidsplan / onderhoudsplan en het inzichtelijk maken van kosten en baten. Om deze ondersteuning te bieden is er een opdrachtbeschrijving opgesteld en eind november 2021 goedgekeurd door het college. Vervolgens is intern een rapport opgesteld dat focust op de huidige en mogelijke toekomstige situatie op basis van het scenario 'huidige situatie versterken'. Geconstateerd kan worden dat dit scenario aansluit bij voorliggend beleidsplan. Uit de conceptrapportage kwam naar voren dat het rapport (uiteraard) vooral de rol van de gemeente beschrijft. Om goed de aansluiting te houden bij het beleid van het NVI is in de conceptfase dit beleidsplan (ook in concept) aan de gemeente aangeboden en is er overleg gevoerd met o.a. de gemeentelijke projectmedewerkers. Voorts is parallel het door de vrijwilligers van de MBB-locatie opgestelde Activiteitenplan MBB 2022 met de gemeente besproken.

Actiepunten

- Over de situatie t.a.v. diverse objecten / gebouwen op het complex alsmede de gevolgen van een eventueel vertrek van KPN overleg voeren met de gemeente Rijswijk.
- Indien Overvoorde onverhoopt niet wordt aangewezen als Rijksmonument overleg voeren met de provincie en gemeente met als doel om tot een monumentale status te komen.
- De huidige staat van de bebouwing vraagt om professionele conserveringswerkzaamheden op basis van een eenmalige investering; hiertoe dient een deskundigenrapport te worden opgesteld. Aan de gemeente Rijswijk vragen om dit te initiëren en financieren (zowel onderzoek als uitvoering). Voor wat betreft het aanvragen van (incidentele) subsidies voor restauratie en groot onderhoud e.d. is het NVI bereid om de gemeente (op verzoek) te adviseren.
- Met de gemeente Rijswijk in overleg treden over de toekenning van een exploitatiesubsidie voor het NVI (onderdeel Overvoorde Rijswijk) inclusief het om niet beschikbaar stellen van het museumgebouw (conform de situatie m.b.t. de rest van het complex).
- Zo mogelijk komen tot een nieuw afsprakenkader c.q. huurovereenkomst(en) tussen de gemeente Rijswijk en het NVI waarin bovenstaande punten worden meegenomen.

Voorstel aan het NVI-bestuur (28 maart 2022)

- a) Vaststellen van het Beleidsplan 2022 – 2025 Museum Bescherming Bevolking Overvoorde Rijswijk.
- b) Kennisnemen van het Activiteitenplan MBB Rijswijk 2022 (zodra beschikbaar).

Conform besloten.